

NA VERNE DUŠE

Ivan Potrč

Nana se je vrnila iz hiške — spravila je otroke — in sedla na stolček; podprla si je glavo, z rokami, oprtimi na kolena, ko da bi si hotela odpočiti, za ves dan, in se ko v prazno zazrla predse, nekam po kuhinji. Stari Mihorič, sosed, ki bi moral odgovoriti, je samo rekel: »E, bilo je, tako, a kakor se ne bi smelo zgoditi. Prestala je, sirota, kaj bi se spominjali...« — in si pričel vnovič, v drugo ali v tretje že, zažigati tobak. Tlačil je pipo in potegoval, ali nič prav mu ni hotelo goreti; prsti z vžigalico so se potresali, da je pipa komaj kdaj ujela plamen in ga srknila vase.

Zaziral sem se v trzanje njegovih prstov, bili so ko od mraza skrepeneli, in za trenutek pomislil, kako bi mu lahko vztrepetavali zaradi spomina, zaradi spomina na Tilo, ali to misel sem hitro pregnal — Mihorič se je v teh zadnjih letih, ko sva se redkokdaj videla, do kraja postaral, samo poraščeno lice in brada sta ga še bila; bila so leta, bilo je celo življenje, kar mu je potresalo roki. In ti skrepeneli prsti so zatem zanesli vžigalice na mizo in jih potisnili na sredo, na mojo stran. Tam je bila izabela — bila je njegova, malo-poprej jo je prinesel iz kleti — in stari jo je nalil ter potisnil kozarec po mizi, proti meni.

»Janžek, pij!« je rekel, me pogledal in kimnil, ko da bi me hotel spraviti k volji — na Tilo, na pokojno hčer, po vsej priliki ni več mislil; potegoval je pipo, na veliko in na glas, da mu ne bi kaja še enkrat ugasnila.

Lahko sem videl, da stari ne razmišlja več o onem, kar sem hotel zvedeti; da je v resnici že pozabil na hčer, na pokojno; ali v meni je ostal za ta večer preveč živo v očeh s travo porasel grob, kakršnega sem našel večerko na Rogoznici, na našem pokopališču; preveč živo je ostala v spominu ena sama svečka na grobu, med tisto na hitro opleto travo, in sprana tabla na lesenem križu; premalo sem tudi takrat pred leti slišal, premalo sem kdajkoli zvedel o Tilini smrti, kako je morala znenada umreti, da bi zdaj, ko sem že enkrat načel s povpraševanjem, lahko nehal in pustil vse za zmerom, pozabi.

Nehote sem obstal s pogledom na Nani, na njenem usločenem hrbtu, na pol mi ga je kazala — ali Nana je sedela, ko da bi je zavsem zmanjkalo. Strmela je po kuhinji, čez repnike in čez škafe, ko da se je kdo bi vedel kam zamislila. Preostal mi je samo še Franček — in nehote sem se ozrl vanj: na pol se je prislanjal, na pol

je sedel na kumenu; ko pa je bolj začutil, ko videl ali opazil — uprl sem pogled vanj —, kako bi rad, da bi vsaj on kaj povedal, o Tili in kako se je zgodilo z njo, kako je bilo takrat, pred dvajsetimi leti že, se je tudi ta, brat, zazrl v prazno, čez Mihoriča in preko Nane, žene. Napravil se je, ko da bi mu bila oba odveč, ko da ne bi hotel nikogar več zagledati, kar nas je bilo v kuhinji, še veliko manj pa karkoli povedati ali celo pripovedovati. Vendar, bilo je tako, da nisem mogel več odnehati, tudi hotel nisem več — kar naprej sem se oziral vanj: bil je edini v kuhinji, ki je bil z očmi proti moji strani — moral me je pogledati! Ali vse tako je samo storilo, da je zadržal po deskah, zatem pa se je, ko da mu je postala kuhinja z vsemi nami vred do konca zagatna, stegnil po lampi, jo potegnil k sebi, se spustil s kúmena in stopil skozi vrata. Slišal sem, kako so se zaloputnila prikletna vrata, zatem stopinje po cementu, po stopnicah.

Tišina, ki je nastala zatem, ko nismo več slišali stopinj, ko da je nastala nasiloma, je legla na nas tri, kar nas je ostalo, da je bilo, ko da je legla na celi hram, na celi Ilovjak. Zaslišal sem uro, njeno počasno zaganjanje, in zagledal večerjo na mizi pred seboj, tisto, kar je ostalo ali kar smo pustili za verne duše: na pol popito pijačo, ostanke pogače, načet kruh in svinjsko.

»A, Franček je šel?« je znenada povprašal Mihorič, se ozrl vame, zatem na Nano; navzdignil je svojo izpraznjeno slatinko in rekel Nani: »Lahko bi nama prinesla še kaj pijače.«

Mislil je name, da bi pila; svojo pijačo je imel v Frančkovih kleti, da je doma ne bi prehitro popili.

Nana ni nameravala skraja ničesar reči, kar naprej je čumela, ali ko je stari znova začel zaradi pijače, si je popravila lase za ruto in povedala, ko da bi znenada od kraja začela, ko da bi sebe povpraševala.

»Ne vem, kako je to, da ste moški včasih tako zavsem zatolčeni?« Obrnila se je proti Mihoriču in ga pogledala z na stežaj odprtimi očmi. »Mihorič, ali ste gluhi? Po Tili vas vprašuje... Mihorič?«

Ženska je obvisela s tistimi svojimi velikimi in s tako sinjimi očmi, da je zazeblo, na starem — moral jo je pogledati, moral je kaj reči.

»A — po Tili?« je povprašal, ko da bi bil gluh. Dvignil je roko, jo koj spustil na mizo in začel grabiti po lesu; skrčil je prste, ko da bi si hotel nohte zasaditi v dlani; zatem pa je ko na lepem iztegnil dlan in položil roko po mizi. »E, Tila!« je zavzdihnil. »Kje je že zdaj vse to? Sirota je bila, rekel sem, prestala je...« Dvignil je roko in jo ko mrtvo spustil, ko da je končal.

»Prestala, dà! Vsaka prestopi!« je na kratko in z nevoljo pregovarjala Nana; nekaj ji ni bilo po volji, že od kraja ne, odkar je prišla od otrok in sedla; bilo je, ko da starega ne bi mogla prenašati.

Sosed je to občutil; zganil se je scelega, ko da bi se hotel presesti, in potegnil bolj s prsti ko z dlanjo po obrazu; ko da bi pobrisal pajčevino, ki se mu je zapredla v teh pozabljivih letih; zatem mu je roka ostala na prsih, na predpasniku, in ga začela mečkati; nič ga ni mogla docela premečkati.

»No-dà, le da je ona kmalu, mlada prestala,« je začel, »drugi pa se moramo še maritati; z nami življenje ni bilo tako smilečno.«

»Z njo, s Tilo, zares ni bilo smilečno!« je povedala Nana, ko da bi očitala in ko da bi se sploh ne hotela z bogati s sosedom.

»Eh, Nana,« ji je začel odgovarjati na to njeno jezo, »eh, Nana, nisem ji jaz pripeljal Cafa, sama si ga je privlekla. Kaj pa smo hoteli? Vsi križi bi bili s sten, če bi kaj rekli; poznala si jo, vselej je moralo biti po njenem. Saj, kateri ji je včasih še rekel kaj: Barca — bog ji daj dobro, naglo je odšla za njo — ji je vse križe zmolila, jaz sem jo nabutal, ali po tistem, z ribnikom, ko jo je Toplekov potegnil z vode, ji ni nihče pri koči več besede rekel, se je nismo več dotaknili; tudi prava ni bila več — ne pravi mi, da ne —, vsem se nam je zdela taka. Rekel sem Barci, večkrat sem ji rekel, da je ona s koso že takrat, od ribnika sèm, začela hoditi za njo. Kakšna pa je bila naenkrat! Prej takšna okrogla, zatem pa je bilo vse bolj in bolj zabuhlo na njej. No, in takrat jo je še Caf zmotil — ko ovca je letala za njim. Smilila se nam je, ali življenje, to ni bilo smilečno, tudi z njo ne.«

Nana ga je vnovič pogledala, vnovič na veliko — nič ni bila zadovoljna s starim ali s tem, kar je povedal.

»A vi ste bili smilečni?« je povprašala; gledala ga je, ne da bi zmaknila oči z njega.

»Smilečni, smilečni, Nana...« je začel ponavljati stari, ko da bi se lovil. »Kaj smo pa hoteli? Tudi z nami ni smilečno, to življenje...« Prenehal je z mečkanjem, spustil roko na mizo in povedal: »S tabo, vidiš, je bilo bolj smilečno; Frančeka si ti dobila, Nanika.«

To je žensko dvignilo, s stolčka.

»Strašno je bilo smilečno, Mihorič,« je povedala in pogledala proč; potegnila je neke cunje, plenice ali kaj, iznad štedilnika in šla.

»No-dà,« se je oglasil Mihorič, ko so se zaprla oboja vrata za njo, v kuhinjo in v izbo. »Vse je šlo, midva pa sva ostala brez pijače. No-dà, bova tudi midva šla, čas je že, za spanje...«

Nisem vzdržal, da ne bi povprašal.

»Kaj pa ste imeli?«

Mihorič je odkimal; zganil je z roko, ko da bi hotel povedati, kako ne gre za tisto, kar hočem zvedeti.

»Nikoli mi pamet do kraja ne pove, zakaj se spravi nadme, ko nanese beseda na Tilo, na to nesrečno žensko... — ko da bi midva z Barco pripeljala Cafa k hramu; pamet mi zato toliko bolj ne pove — saj je sama dobila Frančeka, saj je sama prišla na Kreflovo. Kaj smo pa tudi hoteli; sam malo veš, káko je bilo tu, na zgornjem Kreflovem. Stari se je ženil in zapravljal, otrok ni več poznal. Franček je šel po svetu; odšel je služiti, doma bi se poklali — zadosti kmalu ga je še pamet srečala. Dà, vsi ste odhajali zdoma, ali ste se odpravljali. Franček tudi še nikakšnih let ni imel, še z vojaščino ni odpravil. Nič ni kazalo, da bi lahko kako začel, deklina pa je prav tiste čase znorela. Morali smo biti tiho, z ribnikom nam je vsem jezike zavezala. Saj, lahko da to ni bilo prav, da smo bili tiho, ali kdo bi vedel pri ženski, četudi je tvoje lastne krvi, kaj bi bilo bolj prav. Dà, pamet ti teh reči nikdar do kraja ne pove — si videl Naniko?«

Zares se je zgodilo tako, da tudi meni ni povedala. Mihorič se je dvignil in utihnil. Gledal sem ga, rad bi ga povprašal o tem zaradi Nanike in Frančeka in zaradi njih, Mihoričevih ali Tilike, ko sem znenada zvedel, kako se je zgodilo z Mihoričevo hčerjo, s Tiliko — e, da ne bi nikoli začel s tem povpraševanjem! Bilo je, ko da bi na vsem lepem plaz spustil, ko da bi pokopal neki celi spomin na Tiliko.

»Najprej je bilo tako, naj ti povem, da je Caf deklino znorel, zatem pa je ona do kraja znorela; ni je imel več rad — saj je nikoli ni imel! — in hudo je začel delati z njo, cele noči so bile eno samo stokanje. Vstajal sem in ju razganjal, nisem mogel poslušati — Barca, ona je molila in klicale svetnike — ali razgnal ju nisem. Ko jo je pobralo, to je bilo nanaglo, je bila čisto črna, tako jo je zdelaval, ta Caf — nikoli ni bil nikak človek zame! — ženske pa so povedale, da bi otroka dobila. A tako je potem poprej umrla, da bi bilo z njo konec nesreče; šla je ona, šel je otrok, z njo vred. Tudi Caf se ni več prikazal... Ne, ni se prikazal, Tilike pa le ni bilo več — a tudi Barco mi je pobralo. Tak, pojdiva, in lahko zaspi!«

Obsedel sem in se zagledal za njim; potisnil je slatinko za predpasnik, oddrsal po temi v klet in zatem pridrsal iz nje, zaklical v prikletu na glas: »Lahko noč, Nana!« zatem zunaj, pod drevjem: »Lahko noč, Franček!« — ali nič nisem slišal, da bi se mu kdo oglasil; Naniko, to bi slišal, ko bi mu odzdravila.

Vse je šlo, nič drugega mi ni kazalo, da sem tudi sam odšel, v hišo, in se spravil ležati. Upihnil sem luč in se zagledal v križe; svetla

noč je silila skozi nje, da sem lahko videl vse po hiši: stole in mizo v kotu, svetnike po stenah — ali kmalu nisem videl nič več tega, od živega spomina na stežaj odprte oči so zagledale Tiliko, njeno počrnelo telo, počrnelo od Cafovega pretepanja. Nič mi ni šlo v pamet tisto, kar je Mihorič povedal zaradi Tilikinega norenja; slišal sem Mihoričev glas, njegovo zateglo govorico: »Znorela, čisto je znorela, Caf pa je ni imel več rad... Hudo je začel delati z njo, cele noči je prestokala...« Videl sem Tiliko z napetim in očrnelim trebuhom, počrnelim in zateklim od Cafovega trpinčenja — in bil nesrečen, ker bi bil tisti otrok Cafov. Strašno me je pričelo tesniti, pred samimi očmi se mi je odpiralo brezno tega našega življenja, tudi meni ni mogla pamet vsega tega do kraja razjasniti, četudi... četudi je bila takšna svetla noč... — vseeno pa je prinesla ta noč sen, ki je bil bolj smilečen ko Mihoričeve besede.

— ...Tako žarko sonce je bilo... Bil sem na počitnicah, na ba-bičinem... Do desete smo kosili, zatem smo tudi moški prijeli za grabljišča ter se zagnali po plasteh in za ženskami, za grabljicami — cela pokošenina je bila naenkrat sam ženski smeh. Gnal sem se za Tiliko in razmetaval plasti za njo in po njej. Dvigala je bose rdečkaste noge iz pokošene trave in venomer ponavljala:

»Nikar! Čisto me boš zatravil...«

Imela je mehak glas in zategovala je, ko da bi pela, ter me pogledovala z velikimi rumenkastimi očmi in tak neznansko milo, da bi me preprosila, naj že preneham, naj bom smilečen. Gledal sem jo, njeno okroglo postavo, okrogle noge in okrogel obraz, tudi njen glas mi je preveč pel — ne, za nič na svetu je ne bi mogel uslišati.

Zatem smo sedli pod orehovo senco, vsi premočeni od letenske vročine; bilo je človeku, da bi se do kraja slekel. Tilika je skrivala noge pod janke ter se branila pijače.

»Ne, ni treba, nič me ne žeja... Ne, nisem žejna...«

Rožmarinka, stara tabrharea, jo je zavzetno gledala, naenkrat pa rekla:

»Joj, kako lepe otroke boš imela, Tilika! Tako nazarensko okroglička deklina si...«

Moški takšne govorice niso prenesli; zarežali so se in začeli s takim paternoštrom, da sem do večerke utihnil; Tilika si je še bolj potegnila noge pod sebe; cela bi se skrila, če bi se mogla. Zasmilila se mi je — vseeno pa je tisto življenje takrat postalo zame tako ljubo, tako rad sem ga začel imeti.

Hodil sem za njo, pri trošenju, pri obračanju, pri grabljenju in bil srečen, da hodim za njo. Pozibavala se je pred mano, vse je bilo

tako mehko na njej; oči pod širokimi črnimi obrvmi in glas, vse je bilo takšno, da bi tudi umrl rad, ne vem zakaj; prsa so bila znenada tako polna, da so postajala pretesna, nikakšna beseda več ni bila potrebna, človek je lahko samo molčal in bil je lahko neznansko srečen, do bolečine.

Vse je bilo tako do kraja noro, da sem se še lahko zdaj, dve desetletji sta pretekli, obračal po postelji in da mi je bilo nerodno; bilo je, ko da bi pred samim seboj zardeval. Lahko sem imel toliko pameti, lahko sem si koj skraja mislil, kako vse to s Tiliko plava po vodi, komaj se je začelo. Hodil sem za njo, povedal sem že, in vse mi je bilo tako ljubo na njej: njene bose in velike noge, razhojene od njiv in travnikov, njene okrogle in rjave oči, tako mile in tako globoke, da so bile kar temne in da me je stisnilo, ko je obstala z njimi na meni; bilo je, ko da bi se branila in prosila; in njena začrnela, rjava polt — bil bi srečen, ko bi ji smel popraviti lase, ki so ji silili izpod lanene rute, a sem se tako vsega bal. Vsega na Tiliki sem si želel — teh nog, te njene mehke hoje, teh oči, ki so vselej motile, in teh prsi, okroglih in močnih, da so, dà, mene prsa bolela; le tega sem se bal, zaradi česar bi bila Rožmarinka srečna — otrok mi ni in ni šel v glavo; ne vem zakaj, ali strašno se mi je smilila, da bi imela otroka, da bi morala nadajati in opravljati vse tako, kar se je otroka tikalo. Mati ni že dolgo več dobivala otrok, ali bila je njena, materina stvar, da nam je spravljala brate, sestre — le zakaj bi moralo zdaj vse to še Tiliko doleteti?

Bilo je tako žarko leto, vsake počitnice me je ob sušenju kar vleklo pod drevje in v senco, to leto pa je bilo, ko da bi me ti žarki dnevi do kraja dramili. Obračala sva, grabljala; tako hladno je bilo za njo, da mi je bilo, ko da bi za senco hodil in ko da bi me senca hladila.

»Kaj pa vidva? Se ne bosta prišla hladit?« je klicala Rožmarinka sèm od okola, od sušacev.

Potegnila je grablje k sebi, se obrnila, me pogledala in se na rahlo, ko v zadregi, nasmehnila.

»Greva?«

Nisem je pogledal — nisem je upal; ali vedel sem, da me gleda in da me čaka, da neham z grabljanjem; samo njene bose noge, ožgane do litkov, sem videl, ko sem grabljal proti njej.

»Da ne bi še mene ograbljal,« je rekla in se prestopila. »Greva.«

Odšla je po pokošenini, jaz pa sem videl vse njene stopinje; vsako travo sem videl, ki se je zravnala za njenimi stopinjami.

Rožmarinka je bila sladka, ko da bi se ji vse na jeziku topilo, sušachi, ti so bili neusmiljeni, nikakšne milosti niso poznali.

»Joj, kakšni so, kako grozni, a ne, Janžek?« me je povprašala Tilika, ko smo pojužinali, se dvignili iz sence in odšli na travnike. Nisem si upal več obračati v redeh za njo, spravil sem se na konec, vsem z oči; ali večerko, ob južinah, začeli smo devati v navle, sva se vnovič znašla sama na travniku — prigrabljala je do navla.

»Likof bo, ali ne?«

Povprašala je, se oprla na grabljišče in se zagledala po bregu, po katerem so se motali sušachi okoli zadnjih navlov.

»Sonce tudi že jemlje...« je rekla in zavzdihnila. »Joj, ali me je zdelalo, čisto zanič sem.«

Poslonila se je s hrbtom na kopico sena in si zakrila z rokami obraz pred tem zadnjim soncem.

»Takšna sem, zaspana, kar zmanjkalo bi me lahko...«

Pobral sem grablje, ki jih je izpustila, pokleknil poleg nje v seno — sušachi z brega so se potegnili v grabo, niso naju mogli več imeti na očeh — in se zagledal v njene od sonca in do črnega ožgane roke, v rdečkasto bluzo, v prsa, ki so se komaj za spoznanje dvigala s kolci, medtem ko so krilo in noge ležali stegnjeni po krmi in po travi brez giba, ko mrtvi — ali tudi po tem krilu in po teh nogah si nisem upal pogledati; bal sem se, da bi me spregledala. Tako sem se vnovič zazrl na roke na njenih očeh in licih, s kakšnim mirom so počivale, ko me je znenada vsega prevzela taka sreča, da se ne da povedati. Potegnil sem suho bilko, ki se ji je spustila zvrhka navla na obraz, ona pa me je prijela za roko ter jo položila poleg sebe v krmo.

»Zmirom bodi,« je rekla, ko da bi poprosila.

Zazrl sem se ji v obraz, ali druga roka je še vedno ostala na zaprtih očeh, ko da bi jo hotela obvarovati pred soncem, pred vsem na tem svetu, medtem ko je prva varovala mojo v krmi.

»Kar tu bi ostala... za zmerom... Poslušaj, kako vse diši... Takšna tihoča je znenada... — jo slišiš?«

Slišal sem se, strahotno sem slišal to tihočo, sebe najbolj; bilo mi je, ko da mi je vsa kri zastala, da bi vse do kraja slišal... — dokler ni ostala samo krma, ki ni nehala dišati in dokler nisem zaslišal na svoji roki, kako ji bije žila na zapestju, ko v močnih in gluhih sunkih.

»Zmerom bi ostala tako... za zmerom...«

Rad bi ji stisnil roko, rad bi ji rekel, da bi tudi sam hotel ostati, ali vsega me je bilo neznansko sram — najbolj tega, da klečim ob njej in da se ne morem ganiti, ko me drži za roko, da bi bil zmirom in da bi poslušal seno, kako diši okoli naju.

»Ob vsaki košnji me prime, da bi tako ležala in počivala. Celo noč, do rose bi ležala na navlu in poslušala, kako se začne oglašati iz lesa in iz ribnikov. Si že kdaj poslušal noč, kaj? Ni lepo, a ne?«

Hotel sem ji kaj reči, ali znova me je stisnila za roke, da bi bil tiho in da bi poslušala seno in tihočo, noč, ki je prihajala.

Tako se je potem zgodilo, ne vem, kako se je moglo, da sva pozabila na ljudi, na svet; vsaj Tilika, vem, da je pozabila, meni, ki sem moški, se je to komaj vsake kvatre zgodilo, a ne letne kvatre — vsake življenjske kvatre. Ali ljudje, svet, sušači, na naju niso pozabili.

Bil je Jirglečev glas, ki naju je vzdramil — vsaj zase lahko rečem, ko sem hotel vstati, planiti pokonci; ves sem trznil. To pa se ni zgodilo, kajti Tilika me je stisnila za roko — ni me hotela izpustiti, ni hotela, da bi se dvignil s krme. Za hip sem zagledal sušače, z domačimi ljudmi vred, kako so stali, ko da bi jih postavil drugega poleg drugega, in se zazirali v grabo, k nama. Pokleknil sem nazaj, ne da bi vedel, kaj naj storim, zatem pa sem že zaslišal Jirgleca, oba s Tiliko sva ga zaslišala.

»Hola-ho! Kaj, ali kopičkata?«

Glas je bil tenek, ko babji, cela graba ga je lahko slišala; a meni je bilo, ko da ga sliši celi Ilovjak, vse na svetu. Beseda sama, ki ni bila nič takšnega — kopičkali smo navle —, je postala znenada, ko sem bil tako ob Tiliki, ko sva tako poslušala tihočo okoli naju in najino samo, strašna, ko da bi človeka enkrat za vselej in pred celim svetom ogrdila.

Tila se je dvignila, počasi, niti danes ne bi mogel reči, kako je bilo z njo, kaj se je godilo v njej; si prav tako počasi otepla krmo, mi vzela grablje z rok, se ozrla tja proti bregu, proti ljudem in rekla:

»No, to je Jirglec. Kako je bedast, ko šolar, a ne? Ne meni se...«

Pogledala me je, da bi pokimal ali kaj, a sem se samo nasmehnil, poniglavo, kakor se ne bi smel — prav tako šolarsko je bilo. Zatem sem zijal tja v breg, za Tiliko pa nisem vedel, ali ji je bilo še kaj zaradi Jirglečeve besede ali ne; odšla je po travniku in jaz za njo, proti ljudem, ki so še vedno stali pod gorico, razpostavljeni po sêpu ko neizprosni svetniki na oltarju: nič na tem svetu jim ne uide, se jim ne more skriti.

Zaradi tega, kako se je naredila, ko da ji je Jirglec deveta briga, a ko da sem ji znenada isto tudi jaz in ko da sploh ne bi malo poprej poslušala skupaj tišine pred večerom, pred nočjo, sem bil ta večer precej poparjen. Po prvi vodi je splavala misel, da bi počakal po večerji Tiliko ter odšel z njo med ókoli in do steze nad gruntom; po

večerji je bila vselej že trda tema, nihče naju ne bi videl, na gornji konec pa je hodila Tila sama, nihče od ljudskih ni imel tja poti. Če bi me vsaj enkrat med večerjo kako pogledala, se nasmehnila kateremu mojemu govorjenju; ali bilo je, ko da me ne sliši, ko da me ne bi bilo, ali pa da sem ji kvečjemu to, kar ji je kdorkoli drugi pri mizi.

»No,« sem začel, »če bo tako sonce, bomo jutri pod streho.«

»Ja, če bo vreme,« je zapela Rožmarinka.

»Če bo vreme, ja, bomo šli pod sleme,« je zabelil besedo Jirglec, se nasmehnil in obstal z očmi na ljudeh, zatem na Tiliki — ali se mu bo kateri zasmeljal.

»Seme si, seme, Jirglečevo,« je povedala Tilika, ne da bi se nasmehnila in ne da bi ga pogledala; zabodla je žlico v trdo kašo in jo začela nositi, ko da ne vidi ničesar drugega razen sklede in kaše.

»Pod sêpom, po bregu se je že drobilo,« je povedal nekdo od ljudskih.

»Tudi navli pod njivami so se drobili.« Da bi bila stvar bolj očitna, je Jirglec še rekel: »Ta krajni, oni ob potoku, se je na večer kar drobil.«

»Da se le tebi jezik ni zdrobil,« je vsekala Tila in nosila naprej.

Tudi drugi se niso nasmehnil, pri mizi so bili domači, a meni je bilo, da bi se pod mizo potegnil, do ušes me je morala zaliti kri.

Jirglec se dolgo ni znašel, zatem pa je zinil:

»Je prežilav...«

»Tudi navel je bil žilav, si slišal?« je rekla Tila, na kratko, ko da bi hotela nehati.

»A tako?« je povprašal Jirglec, rekel: »A jutri se bo drobilo... —« in nehal, ko da bi mu pamet na sredi pošla.

Odšel sem v hiško, spat, še preden so se ljudje razšli, tudi Tila. Zaspal sem s tistim navlom v grabi in s Tilinim glasom: »Zmerom bi ostala tako... za zmerom...« Za trenutek ali kaj mi je bilo žal, da nisem odšel in jo počakal za ókolom, a je tisti njen hlad od navla sèm vse zabrisal, do spanja.

...Do spanja in še drugi dan, do večerke, ko smo začeli s spravilom sena na hram. Bilo je vroče, ko da se je sonce ustavilo, opečna streha na hramu je bila ko pod žerjavico. Na hram, pod to razgreto streho smo morali mlajši, da bi razvlačili seno in ga sproti stlačili, in tako se je zgodilo, da sva se znova znašla s Tiliko. Pri prvem, pri drugem vozu sem tlačil sam, zatem, ko se je po hramu zatlačilo, je prišla na krmo tudi Tilika.

Ne vem, ali sem jo sam vabil, da je prišla na moj konec, za streho, vem pa, da sem bil srečen, da je prišla. Zdaj se je seno zares drobilo,

do kože smo ga bili polni. Tilin ožgani obraz je žarel od vročine, lasje, ki so ji silili izpod lanene rute, so bili polni sena. Vsa razžarjena je hodila po krmi, vlačila naročje sena in ga zatlačevala za streho; tudi sam sem moral biti tak, to vem, da smo bili na hramu vsi kakor pijani in zmartrani od vročine.

Grabil in vlačil sem seno in prijel za njeno nogo, ne da bi hotel — spreletelo me je, da sem nehote odtegnil roko; moral sem se ji zazdeti zelo preplašen, ko se je zasmejala in povprašala:

»Si se zbodel, a ne?«

»Ne,« sem na naglo odgovoril, »nisem vedel,« in že me je bilo sram, in že me je tudi mirila, tolažila.

»Saj ni bilo nič, a ne?«

Nič ni bilo, ali v meni je bilo od tistega prijetnega hlada, ki sem se ga dotaknil, vendarle vse narobe. Kaj vse mi je znenada zrojilo po glavi, vsega tega sem se bal, vseeno pa sem vedel za vse pravice, ki jih je mladi svet imel, ko je bil enkrat na hramu, ko je tlačil seno ali otavo. Tudi jaz sem bil pijan od vročine in od mladega sena, tako je vse močno in omotično dišalo, ali pameti nisem in nisem mogel zgubiti, vedno je prihajala za mano.

In v tem neumnem bojevanju, ko me je tisoč misli preganjalo, kaj bi lahko storil — bila sva sama na senu, na hramu, ljudem z oči —, me je Tila poklicala: bilo je zaradi odprtega strešnika, ki sem ga skrajja odprl, a ga zdaj ni in ni mogla zapreti.

»Ne zmorem,« je postokala. »Pridi, potisni ga nazaj!«

Spustil sem se za streho, k njej, zmigal strešnik in ga potisnil na staro mesto. Zatem sem hotel zlesti nazaj, a me je dekle znenada prijelo za roko ter si jo zaneslo na lice.

»Joj, kako vsa žarim!« je zadihano vzkliknila.

»Pa ne vsa,« sem povedal.

Pogledala je, ko da me ne razume docela, in rekla:

»Vsa žarim, vsa ... Pa prav vsa ...«

Tičala sva za streho, ko v kakšnem lijaku, da sva bila nehote drug ob drugem; a ko sva zdrsnila nekaj niže, do desk, si nisva mogla več pomagati — bila sva tesno drug ob drugem, zaslišal sem srce, kako ji je tolklo; bil sem bos in začutil sem tisti poprejšnji hlad na svojih nogah.

»Ne, tako hladna si,« sem začel pošepetavati ko vročičen, »tako nazarensko hladna ...«

Hotel sem se skloniti, da bi jo prijel za nogo, da bi se dotaknil tistega poprejšnjega hladu na njenih litkih, bližina me je napravila

voljnega za vse, a me je vnovič, ko včeraj, prijela za roko in me na rahlo stisnila.

»Zmirom ostani, zmirom...«

Vnovič je bilo ko snoči, ko za navlom; znova je prestalo šelestenje krme, znova je nastala tihoča, da si jo lahko poslušal... in znova sva lahko zaslišala, kako je zadišalo mlado seno — Tilika, dekle tesno ob meni, da sem vnovič začutil dekliški hlad skozi obleko, skozi njeno krilo, Tilika, dekle pa je šepetalo..., bilo je ko včeraj.

»Zmerom bi hotela biti tako, sredi takšne krme, sredi sena, ki ga pokosijo... — tako nazarensko pijano je... Vsako poletje, ob košnji, bi rada pobegnila na hram, na krmo, da bi tam ležala in sanjala, a me domači ne pustijo. Pride noč, zareglja ribnik, zatem pa nastane takšna tihoča... z našega hrama se sliši vse, celo dolina, vse do lesov, vsak glas je slišati. Ko bi prišel k nam na hram, bi lahko slišal...

Zmrmral sem, ne da bi kaj povedal, tako tesno mi je postalo.

»A ne?« je povprašala.

»Saj, bi že prišel,« sem rekel, da sem nekaj povedal, in drobil krmo s prsti.

»Saj, saj ni treba,« me je na rahlo zavrnila in povedala, »saj vem, kako bo s tabo,« — spreletelo me je, o čem razmišlja — »samo pogovarjava se, a ne?«

Preden sem utegnil kaj odgovoriti, me je vnovič stisnila za zapestje, si zanesla roko na jopico, na prsi, da sem zaslišal kako ji tolče, globoko vdihnila in zašepetala:

»Poslušajva... Zmirom ostani...«

Ne vem, koliko časa sva bila tako, sredi sena in tišine, ki je nastala na hramu — kazalo je, da so menjavali spodaj vozove, praznega proč, naloženega k hramu — še dandanašnji bi lahko čutil hladno roko, bi lahko slišal, kako ji bije za bluzo, počasi in ko da bi se srce zaletavalo, ko da bi tudi ono, srce, zadrževalo dih in poslušalo, zatem... zatem pa lovilo sapo, ko... ko sva oba zaslišala — bilo je v kolarnici, pod nama — najprej Rožmarinko, sladko, kakor še ni bila nikoli, zatem Jirgleca, zasmehljivega, da me je zona spreletela.

»Škoda fanta, ko bo novo mašo pel... Tak šikan par bi bila.«

Jirglec se je najprej zarežal, zatem do kraja povedal.

»A misliš, Rožmarinka, da bo brez kuharice živel. Farji, ti, šele ti so pravi!«

Tilikina roka me je stisnila, da tudi dahnil nisem več; počakala sva, da je pod nama utihnil smeh, da so odšli iz gumne, in da je začel Jirglec vpiti s privoženega voza.

»Ho-la, tláčita, če bi rada, da spravimo na hram!«

Dekle je spustilo roko; splezal sem izza strehe in potegnil dekle izza nje. Zatem sva tlačila, do kraja, do večera, a nič več se ne spominjam, da bi seno dišalo; tudi spomin na dekle je preminil, ko da bi se srce prestrašilo. Bilo je še tisti večer, po večerji, to še vem, ko sem odšel za ókol, da bi pričakal Tilo, ko bi šla tam mimo; tako nazarensko srečen bi bil, ko bi lahko odšel z njo, da bi odšla na hram in da bi poslušala nočne tihoče. Slišal sem Tilo, kako je voščila lahko noč pred hišo, zatem pa — spreletelo me je — govorico sèm z dvorišča in vse do ókola: bila sta Tilika in Jirglec.

»Kaj bo pa zdaj iz tega, Tilika? Te je kaj dobro potlačil, a?« je povprašal Jirglec in se hihital.

Vso kri mi je pobiralo.

Dekle ni dolgo nič odgovorilo, samo hojo njenih nog sem slišal, nato pa je rekla, ko da bi zavzdihnila:

»Tako trapast se mi zdiš, Jirglec, ko Rožmarinka...«

»Ali misliš, da so takšni, farški, kaj drugačnejši? Da bolje rašijo? Tilčka?«

Ne, ni mu več odgovarjala, meni pa je zdaj resnično in do konca pobralo kri. Zatem sem zaslišal neko namikavanje za grmovjem in zadihane Tilikine besede, kako je prosila.

»Zmirom me pusti... Zmirom... Jirglec!«

Zatem se je zasmel Jirglec, nekaj zatem Tilika, zatem oba, veselo in pridušeno, ko da bi se znenada oba zbala, da bi ju slišal.

Ne vem ali ne spominjam se več, kako sem prišel v hram, pozabil pa nisem, da so me roke, vsi sklepi na njih boleli, ko sem nekaj zatem v hiši legel in se zastrmel v temne križe na oknih — tako sem stiskal pesti.

In zatem... košnja je bila pri kraju, seno spravljeno, še tiste dni sem odšel z babičinega, domov, zatem na rajžo, na ferialno. Tako se tisto poletje s Tiliko nisva videla več; a tudi prihodnje leto se nisva srečala — pozimi so me zaprli in odvlekli v Ljubljano. Spomin na Tilo je v celici, v dolgih dneh in nočeh še enkrat zaživel, bil je smilečen in zaživel je brez Jirgleca; zatem je za dolge čase prenehal, bilo je za cela leta, dokler ni zaživel na ta večer, ko sem bil večerko na Rogoznici in ko je prišel Mihorič in ko smo pustili na mizi, za verne duše.

Ti odpustki za verne duše so me zjutraj — prva sva se dvignila z Micko, z deklo — vnovič spomnili na Tilo, na Mihoriča.

»Nič si niso privoščile,« je povedala Micka in zmignila z rameni; »najbrž niso gladovne.«

»Ti,« sem jo povprašal, »kaj pa ste pri hiši tako zapeti zaradi Mihoričevih,« — in čez čas — »no, zaradi Tile?«

Znova je zmignila, ko da ne bi imela kaj povedati, zatem pa se izgovorila.

»Takšno moraš druge povprašati, ne mene.«

»Nano?«

»Kaj bi Nano, kar Frančeka, njega samega pobaraj!« je povedala, malo odrezavo, pobrala neke škafe in odšla, ne da bi prenehala migati z glavo ali z rameni.

Stopil sem k oknu in se zagledal v pozno jesensko jutro: drevje se je obletelo; bilo je, razen poznega sadja, golo, ko pripravljeno za zimo; tudi podrta češnja, z izkopanim štorom in koreninami, je čakala na drva, na kurivo in na zimo — še malo, pa bo stisnilo; ljudje po hramih, po bregu, se bodo potegnili v kočo, spravili se bodo k luščenju, h koruzi in k jedrcem, pripovedovali si bodo, kaj se je po farah zgodilo — le za Tilo, za njo ne bo nihče več povprašal; minila so leta, šli so časi, otroci ne bodo več povpraševali po njej, starejši, ti bodo molčali; raje, ko da bi kaj povedali, bodo odnesli s sabo, na oni svet, kar se je na tem svetu narobnejšega zgodilo. Kdo bi nadlegoval s hudim otroke, če je že njim leglo na dušo.

V hiški so se oglasile deklince, smejale so se, ko da bi orehe stresal in ko da bi vse jéze odprl, v kuhinjo sta prišla najprej Franček, za njim Nana.

»Spala bi še, spala,« se je pritoževala, »ali ti vražji otroci, komaj se prebudijo, je konec; ni se bati, da bi zaspali pri hiši. Ali ne, stari?« je povprašala Frančeka in ga dregnila, ko se ni nič zmenil, se nič oglasil. »Se še nisi prebudil?«

Smejala se je — in nekaj tudi zaradi take zjutranje dobre volje sem povprašal Frančeka, hotel sem o Tili do kraja pozvedeti.

»Kako, da si snoči tako na hitro odšel?«

Obrnil se je od umivanja in me pogledal.

»No, kaj ste imeli — z Mihoričevimi?«

»A z njim? Z Mihoričem? Hm, lahko še enkrat odidem, če bi bilo potrebno?«

»Kakšen pa si? In na tešče,« se je oglasila Nana. »Prepirljiv...«

»Kaj bi bil prepirljiv?« Začel se je na hitro brisati, ko na jezo. »Ali vselej me zjezi, ko slišim, kako začne govorčiti, ko da Tila ne bi bila njegov otrok. Naj še enkrat povem, kar sem že stokrat? Mihorič je bil bedast, oba z Barco, s pokojno, sta bila bedasta — zato se je tudi tako zgodilo. Tila bi lahko živela... zakaj pa se je priteplo ono oné, Cafovo slovo, k hiši? Kdaj se je pritepel? Kdaj?«

»Beži, beži,« je rekla, »jaz bi vse táko že zdavnaj pozabila.«

Odkimavala je z glavo in me prosila s pogledom, naj mu ne za-
merim, ko je tako nasršen.

»Jaz pa nisem tak in tudi ne bom, ne mislim biti,« je trdo in
odsekano povedal Franček — in, zares, vnovič šel.

Gledal sem za njim, kako je zadrnil vrata za sabo, zatem sem se
zagledal v Nano — nič več nisem vedel, kaj na zinem, tako noro
napeto je postalo.

»Vidiš ga, takšen je,« je rekla in se nasmehnila; zatem se je
začela znenada čuditi. »Veš da ti ne bo povedal, da ti ne bo pravil...
Vidiš, resnica je, tega ne bo do smrti pozabil, tega zaradi Tile... —«

Pritekli sta deklinci, druga za drugo in se obesili na mater.

»Joj, obujta se! Naglo se obujta!« ju je ta naganjala.

Starejša je odhitela v izbo, mlajšo pa je Nana vzela k sebi, v
naročje.

»Veš da ne, veš da ne... ne, ne bo ti pravil! Mogoče je celo tako,
mogoče še celo misli, se boji, da si bil tudi ti sam v njo zaljubljen —
saj, zaradi mene se ne bi, me nima tako rad.«

To, oboje zadnje, je rekla kar tako, zaradi dobre volje, da se
je lahko še enkrat zasmejala. Nane takrat še ni bilo pri hramu, za
tisto ljubezen živa duša ne bi mogla zvedeti — saj, kaj pa je bilo
takšnega? Okregala je deklinco, da je prenehala z blebetanjem, da je
ne bi motila, in se vnovič, še enkrat začudila.

»Veš, da ne! Saj, nekaj sem že snoči povedala, vsega pa nisem
hotela zaradi Mihoriča ne — malo tudi mene jezi, se je pač njemu,
Frančku, mojemu zgodilo. Tebe takrat ni bilo doma, pa najbrž ne
veš, da se je on sam, Franček, zagledal v Tilo — najprej v njo, ne v
mene, resnica je.« Nasmehnila se je, bilo je zaradi nje, a se koj zres-
nila. »Takšna ljubezen je bila, huda, da je Franček nekajkrat doma vse
narobe obrnil, ko mu stari ni dal kmetije, da bi se s Tilo vzela. Lahko
pa si misliš, da mu Krefl grunta ne bi dal, doklič je lahko kaj po-
biral z njega. Zatem, kolikor sem zvedela po govoricah, ko se je
videlo, da Krefla ne bo pregovoril, pa si je Tila vtepla v glavo, da bi
ji doma dali prek. Ne vem, kako bi bil Franček za to — pri Miho-
ričih je kočarija —, ali Mihoriča, takrat sta bila še pri močeh, nista
hotela nič slišati. Zato se jima je potem Tila maščevala, ko je Franček
odšel zdoma, za hlapca. Ali tudi med njima, med Frančekom in med
Tilo, se je moralo kaj zgoditi, je moralo vrezati, zelo hudo je moralo
biti, če ne, ženska ne bi znorela s Cafom — resnica, čisto je znorela...
no, bilo je, ko da ne bi bilo nikakšnih oči več za nju, ko da bi
sama norela po svetu.« Postala je in končala. »Vseeno pa tega, kar

se je godilo nazadnje med njima, tega tudi jaz nisem nikoli zvedela ter najbrž tudi nikoli nihče ne bo; moralo pa je že, to si lahko mislim, hudo biti... Mihorič, ta pa lahko zdaj druge, ljudske, prenaša...!»

Tako je tudi Nana končala z jezo na soseda, zatem pa odnesla deklinco, da bi jo oblekla in obula.

Ostal sem sam, s pozno jesensko golino za oknom, dokler ni prišla Micka in ni začela s pospravljanjem po kuhinji in po mizi, dokler ni znova potresla z glavo, zaradi vernih duš, in začela:

»Nič se niso dotaknile... Kaj se jim le zamerimo?«

Nisem ji odgovoril, nič nisem vedel, zakaj bi ji tudi odgovarjal... — prav pa mi je bilo, da so brata prav takrat nekam poklicali, nekam k živini in da se potem do vlaka nisva več srečala; človek si včasih misli, da je toliko doživel, a so vse hudo drugi doživeli... ter bodo znali to hudo tudi s sabo odnesti.

KUPIDOVA POMOTA

Trilussa

Pogreznil sem se bil že v sen globok,
ko šum ob postelji me prebudi.
Užgem luč — in glej: tam angelček stoji,
bil prav Kupido je, ljubezni bog.

»Kaj hočeš?« vprašam ga, in vragec ta,
ki že puščico v me je naravnal,
se na vse grlo mi je zasmejal,
s smehom, ki vrel mu je iz dna srca.

»Kupido moj«, dejal sem mu, »povej,
morda te Mara sem pošilja, kaj?
Le če se vmislim v prejšnji čas nazaj,
tvoj smeh oživlja me, kot me je prej.«

»Ne, dragec stari, motiš se zelo«,
dé pobalin mi, »zgrešil dver sem le,
ker moram dvajsetletnice srce
prebosti, smejem se zato samo.